

ואם אין הש"י שופע לו ומזכיר לו אינו זוכר... וכל זמן שלא הגיע אדם לעומק התשובה כזה שהוא תכלית שלימות הכפרה — אינו בנייחא... והאדם מצדו צריך להיות חטאתו נגדו תמיד'.

פרק תשיעי — 'עגלה ערופה'

ז'אין בית דין שקול, מוסיפין עליהן עוד אחד' — קאי גם על דברי תנא קמא, שמזקניך ושפטין שמענו שנים, ומוסיפים עליהם עוד אחד. (פשוט)

'באדמה — ולא טמון בגל, נפל — ולא תלוי באילן, בשדה — ולא צף על פני המים' — לכאורה היה יכול למעט מ'באדמה' — ולא צף, [כמו שמיעטו כיו"ב מ'על הארץ'. נזיר סד.], ומ'בשדה' — ולא טמון [כדמיעטו מאותה מלה לענין דין שכחה, להלן]. ואפשר שמלת 'באדמה', הואיל והיא סמוכה ל'כי ימצא' משמע שהמיעוט הוא על שעת המציאה ולא על שעת מיתה, וטמון בגל ודאי הרגוהו קודם שטמנוהו בגל, כי אין מדובר שקברוהו חי, שזה אינו הרוג אלא חנוק, ואין מביאין עליו, כדלקמן. אולם מיעוט דתלוי וצף מ'נפל בשדה' שפיר איירי גם על זמן המיתה, שנהרג כשהיה תלוי או צף. ואכן יש לעיין לדינא אם כשמצאוהו היה מושלך באדמה אך ידוע שנהרג בעודו תלוי או צף, האם מביאין עליו עגלה ערופה.

דף מה

ז'מדדו — שאפילו נמצא בעליל לעיר היו מודדין, שמצוה לעסוק במדידה' — אם כי גזרת הכתוב היא, כתב החזקוני (סוף שופטים) טעם בדבר, וזו לשונו: 'שמתוך כך יהיה אוושה (קול) בדבר ויבואו מתוך הערים הנמדדות, ומי שהלך מביתו ולא חזר, באים בני משפחתו ומכירים הנרצת. אם מכירין אותו, מעידין עליו ולא תהיה אשתו עגונה, ובניו יורדים לירושה אביהם ואין בית-דין ממחין בידם. ומתוך כך יהא נודע מי הלך עמו ומי נתלוה עמו, ופעמים נתפרסם על ידי כך'. (ובעיקר טעם זה, שיתפרסם הדבר, כבר האריך הרמב"ם ב'מורה' (ח"ג מ). וע' ברמב"ן — סוף שופטים; ספר הזכרון להריטב"א ובפירוש האברבנאל. וע"ע ברש"ש להלן מ.).

[יש לחקור בגדרה של מצות מדידה — האם עיקרה למדוד איזוהי העיר הקרובה מתוך שאר הערים (כפשטות הכתוב ומדדו אל הערים אשר סביבת החלל. והיה העיר הקרובה...), או עיקרה למדוד את המרחק לעיר הקרובה. ונפקא מינה, בעיר הניכרת בעליל שהיא הסמוכה, שחייבים גם באופן זה למדוד — לפי הצד הראשון, צריך למדוד אותה גם ביחס לערים הרחוקות, לדעת ע"י מדידה דוקא, שהיא הקרובה ולא אחרת. אולם לפי הצד השני בכגון דא מספיק למדוד את החלל לעיר שידוע לנו שהיא הסמוכה, כי הוידוא שהיא הקרובה יותר מכולן, אינו צריך להעשות ע"י מדידה דוקא.

בשאלה זו, כיצד למדוד בעיר סמוכה הניכרת בעליל — מצאנו מחלוקת אחרונים. משנה למלך (הל'

רוצח, ט,א); באר שבע. וע' מנחת חינוך תקל. (שמעתי ממו"ר הר"מ וינקלר שליט"א, תשל"ט. ואמר להוכיח מדברי התורה"ד בבבא בתרא (כג:)) כפי הצד הראשון. ומצד הסברה יש לומר שגם אם צריכים לדין 'מדידה' כדי לוודא את העיר הקרובה, במדידה לעיר הקרובה בצרופ הידיעה שאין עיר אחרת קרובה הימנה, מתקיים שפיר דין 'מדידה' גם ביחס לשאר הערים).

'כהן גדול, דכתיב ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה וגו' — משמע לו, שופט הממונה על הכהנים, והוא הכהן הגדול. (תוס' הרא"ש)

'אילימא דנפוק מקצתן, דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו' — ולכאורה אפשר שימרה על אלו שיצאו ואח"כ ימרה על אלו שבפנים, או להפך. ומוכח שבאופן שכזה איננה נחשבת המראה כלל, שכיון שאין כולם במעמד אחד, אין המראה לחצאין, כי אולי אם היו כולם ביחד, מתוך משאם ומתנם היו משנים דעתם וכו'. (עפ"י שו"ת מהרי"ט ח"א סח)

'אלא פשיטא דנפוק כולהו, ולמאי, אי לדבר הרשות מי מצו נפקי...' — בספר ערוך לגר (סנהדרין יד:) הקשה, מדוע לא אמרו שיצאו רובם של סנהדרין למקום אחד ושם המרה על פיהם, ונשארו במקומם עשרים ושלושה ולא חסר המזג. ותריך, שאין הדבר מצוי שיצאו רובם אל מקום אחד. הנה הניח הערוך-לגר שגם כאשר המרה שלא בנוכחות כל הסנהדרין — הרי זה 'קן ממרא'. והוכיח כן ממה שהוצרכו לומר **'אילימא דנפוק מקצתן דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו'** — ואם נאמר שאין המראה אלא בנוכחות כולם, הלא אף אם ידענו דעתם שאינם סוברים כמוהו, מכל מקום לא המרה על כולם, אלא משמע שגם המראה על רובם המראה היא, שהרי דין 'קן ממרא' שייך גם כשלא הושוו כולם לדעה אחת אלא עמדו למנין ופסקו על פי הרוב. ואולם לפי דברי המהרי"ט הנ"ל מבואר שלא כדבריו, אלא כל שאין כולם במקום אחד, שמא אילו היו שומעים נימוקם של האחרים, אפילו הם מיעוט, היו חוזרים בהם, [וזה פירוש 'דלמא הנך דאיכא גואי כוותיה סבירא להו' — והיתה דעתם מתקבלת על האחרים]. הלכך אפילו הם רוב אין כאן המראה המחייבת, כל שלא ישבו כולם ביחד ונמנו וגמרו הדבר.

זלמאי, אי לדבר הרשות, מי מצו נפקי, והכתיב...' — אף על פי שבכל יום לאחר תמיד של בין הערבים, שבים הסנהדרין לביתם, לא מזדמן שיימצאו כולם יחד. (תוס' סנהדרין יד: ד"ה אילימא; תורא"ש כאן)

'אור שדה כשדה דמי או לאו כשדה דמי' — בכל מקום אור רשותו כרשותו הוא, אלא דוקא כאן יש ספק משום שנאמר ושכחת עמר בשדה שמא צריך שיהיה מונח בשדה כדרך הקוצרים שמניחים העומרים בקרקע. (עפ"י תורא"ש)

'עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר והניחו על גבי חבירו' — פרוש, על גבי עומר אחר. (פשוט)

(ע"ב) 'שאם נמצא סמוך לעיר שאין בה בית דין, שמניחין אותה ומודדין לעיר שיש בה בית דין' — על אף שסביר יותר שבא מהמקום הקרוב, אומרים אנו, סלק את העיר הזו כמי

שאינה, ומדוד מעיר סמוכה אחרת. שאם לא כן, תתבטל מצוותה. (ע' תוס' בבא בתרא כג: (ד"ה בדליכא) שתמהו על טעם הדבר, הלא הקורבה תוכיח שלא בא מאותה העיר. וע' אור שמח הל' רוצח ט,ו). ויש שנתנו טעם בדבר; מפני שמוטל על בית דין של העיר, לשמור ולפקח על כל סביבותיה, עד למקום מושב בית דין אחר. (שפת אמת; ערוך השלחן תכה,סו, ע"ש). ויש לעיין לפי טעם זה, בנמצא סמוך לירושלים, שאינה מביאה כדלהלן — אפשר שאין העיר האחרת הסמוכה מביאה, שהרי יש בירושלים בית דין המפקח על עסקי העיר. אבל הרמב"ם (ט,ה) פסק שמודדים אל העיר האחרת הסמוכה. וכן כתב המאירי. וע' בספרי — שופטים עה"פ 'זקני העיר היא' ובמשך חכמה שם. וע"ע אפיקי ים ח"א כו,ו. ואם אין בית דין בכל העיירות הסמוכות — שנוי הדבר במחלוקת אמוראים (רבי אמי ורבי אסי — מכות י:) אם מביאין עגלה ערופה מהעיר הסמוכה, הגם שאין בה ב"ד, או אין מביאין כלל. (עפ"י תוס' מכות שם ד"ה חד. וע' משנה למלך ט,ד. ולמנחת חינוך (תקל,יא) ולנצי"ב (בחדושיו כאן) שיטה אחרת בדבר. וע"ע בלקוטי הלכות).

זמר סבר רישא היכא דנפיל נפיל, גופא הוא דרהיט אזיל' — היינו, שיש והגוף ממשיך לנוע ולהתגלגל תוך כדי מנוסתו, לאחר שהראש נקטע ממנו. ואכן, בירושלמי מובא שתלוי הדבר במצב השטח, אם במישור או במדרון, בעליה או בירידה. (ע' שו"ת חכם צבי עז; ערוך השלחן חו"מ תכה,עא. ואמנם כבר העירו מפרשי הירושלמי שהרמב"ם לא הביא חילוקים אלו שבירושלמי).

'מהיכן הולך נוצר, מראשו... מטיבורו' — ע' משך חכמה בראשית שהראה שיטות רבי אליעזר ורבי יהושע בכמה ענינים, אם המרכז הוא הראשית והעיקר, או הקצה.

*

'יערף כמטר לקחי — רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אין יערוף אלא לשון הריגה, שנאמר וערפו שם את העגלה בנחל — מה עגלה מכפרת על שפיכות דמים, כך דברי תורה מכפרים על שפיכות דמים (ספרי — האזינו).

'שמעתי כי בנבלת העגלה נעשה תולעת בדרך הטבע, שהולך והורג את הרוצח באשר הוא שם וכו' והוא מנפלאות סתרי הטבע' (רבנו בחיי — סוף שופטים. ומקור לדבר בתרגום יונתן בן עוזיאל, ע"ש).

פרפראות לחכמה

זקניך ושפטיך' — בגימטריא: המיוחדים שבזקניך (ע' לשון רש"י — שופטים). (ברכת פרץ — דוספות, ג)

ידינו לא שפכה את הדם הזה ועינינו לא ראו' — בגימטריא: 'לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזון ולא ראינוהו והנחנוהו בלי לְיָדָה'. (ברכת פרץ).